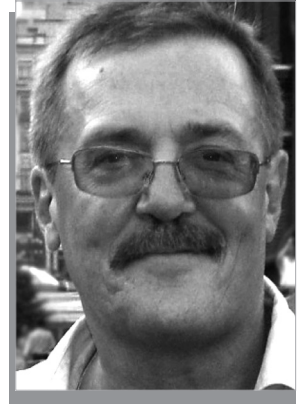

УДК 330.117:330.837

І. В. ТИМОШЕНКОВ

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри міжнародного бізнесу
та економічної теорії
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна, Харків, Україна
e-mail: ivtimoshenkov@karazin.ua
ORCID ID: 0000-0001-9241-9842

О. М. НАЩЕКІНА

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та оподаткування
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»,
Харків, Україна
e-mail: nashchekina_olga@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0003-2578-1109

ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ ОПОДАТКУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ

У статті визначено зміст податкової системи суспільства в контексті теорії трансакційних витрат (Transaction Cost Economics). Надано характеристику сучасного стану податкової системи України і проведено аналіз її окремих проблем з використанням теорії трансакційних витрат і теорії агентських відносин. Визначено перспективні напрями і завдання підвищення ефективності податкової системи України.

Ключові слова: податки, податкова система, трансакційні витрати, економічні інститути, нова інституційна економіка, конкурентоспроможність країни.

JEL Classification: H20, H30, H41.

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність країни або конкурентоспроможність національної економіки, що є синонімічними поняттями, ви-

значаються великою мірою якістю і сприятливістю інституційного середовища для розвитку бізнесу. Однією із найважливіших складових цього середовища є податкова система, що чинить значний вплив на соціально-економічний розвиток суспільства. Ефективність функціонування податкової системи залежить від багатьох чинників і може оцінюватися по-різному різними групами стейкхолдерів цієї системи. Але сприятливість даної системи для підприємницької діяльності визначається двома головними характеристиками – розміром податків і тими витратами, що пов'язані з процедурами сплати податків і взаємодією з податковими органами (транзакційними витратами). Оскільки не існує уніфікованої єдиної і найкращої податкової системи для всіх часів і народів, то, як свідчить світовий досвід, практичне визначення напрямів і форм розбудови і розвитку національних податкових систем аж ніяк не є стандартним або тривіальним завданням держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу оподаткування на розвиток бізнесу і шляхи підвищення ефективності податкових систем вивчалися багатьма дослідниками. Наведемо для прикладу лише кілька робіт, присвячених цим проблемам [1; 2; 3; 4; 5; 6]. Порівняння сучасних податкових систем країн світу свідчить про суттєву розбіжність результатів їхнього функціонування: і якщо одним країнам дійсно вдається ефективно використовувати податки як важливі стимули загального соціально-економічного розвитку, то в інших країнах їхні системи оподаткування працюють «із точністю до навпаки» – гальмуючи позитивний розвиток суспільства. Наразі Україна належить саме до тих країн, що у міжнародних порівняльних рейтингових дослідженнях суспільних інститутів посідають найнижчі позиції.

Так, визначаючи рейтинг податкової системи України у щорічному світовому ренкінгу сплачування податків (Paying Taxes 2017), експерти зі Світового банку (The World Bank) та мережі компаній Прайсвотерхаус Куперс (PricewaterhouseCoopers – PwC) оцінюють позицію країни як 111-ту серед 189 досліджуваних країн світу [7, р. 127]. А за розрахунками фахівців із Всесвітнього економічного форуму в Давосі у міжнародному ренкінгу суспільних інститутів серед 140 досліджуваних країн світу Україна посідає 118 позицію, поступаючись наразі навіть більшості африканських країн, окрім Бурунді (122), Конго (121), Мавританії (132), Мозамбіку (127), Нігерії (125) і Чаду (136) [8, р. 328–329].

Тому необхідність реформування існуючої в Україні податкової системи з метою поліпшення умов ведення бізнесу, що, в свою чергу, має привести до підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни, видається цілком очевидною й повністю виправданою. Значний сумнів викликає інше, а саме те, на яких теоретичних принципах і на основі яких емпіричних підстав держава збирається впроваджувати свої реформаторські рішення.

Судячи з усього, вкотре, як це відбувалося протягом усього незалежного розвитку країни, замість системного економічного обґрунтування пропонувані рішень законодавці і уряд знову наводять лише якусь умоглядну пропагандистську аргументацію, відштовхуючись при цьому від далеких до економічної доцільності і обґрунтованості принципів.

Вельми виразним і яскравим прикладом цього стало в Україні проведення пенсійної реформи, у контексті якої уряд «довів» головний аргумент на користь впровадження в Україні оподаткування пенсій, а саме – необхідність переходу до якогось абстрактного «євростандарту» [9].

Цілком закономірно, що відсутність економічно обґрунтованої стратегії проведення реформи відразу ж дала про себе знати і зумовила необхідність внесення екстрених змін у її проведенні [10]. Розраховувати при цьому на те, що ці поспішні дії – знову ж таки позбавлені глибокого економічного опрацювання, у принципі можуть бути ефективними, навряд чи варто.

Вважаючи такий порядок абсолютно неприйнятним і неприпустимим у практиці державного управління, сформулюємо кілька принципових вихідних умов нашої публікації, виходячи з яких, далі й визначимо головне завдання і проблематику даної статті.

З точки зору економіста будь-який нормативний документ (або певна низка документів – без різниці), перш за все, повинен виходити не з бажаного (чого хотілося б досягти в ідеалі), а з того, наскільки він співвідноситься із існуючою системою нормативного регулювання і загальним соціально-економічним станом суспільства:

- чи вплине його впровадження на реальне поліпшення соціально-економічної ситуації в суспільстві і підвищення добробуту його громадян;
- чи дійсно він приведе до таких змін, що реально покращать поточний стан регулювання суспільних відносин;
- наскільки він є здійсненним на практиці, тобто наскільки є підкріпленим відповідними ресурсами, які необхідні для того, щоб його втілити в життя.

Але навіть у разі отримання не тільки стверджувальних, але і переконливих, аргументованих і підтверджених емпірично (з цифрами і фактами!) відповідей на всі ці питання, цього ще недостатньо для того, щоб визнати економічно виправданими і доцільними певні інституційні зміни. Оскільки інститути включають не тільки формальні і неформальні правила, але й засоби їх інфорсменту (enforcement) [11], наступна низка питань пов'язана з інфорсментом нормативних актів. Поняття інфорсменту – дуже емне і настільки ж лаконічне. Воно містить у собі такі аспекти, як правозастосування, забезпечення виконання, примушення до виконання й забезпечення правовими санкціями. Це такі питання: Чи не суперечить новий нормативний акт чинно-

му законодавству? Що необхідно зробити для того, щоб забезпечити контроль за його виконанням? В який спосіб і які санкції потрібно застосовувати до порушників норм? Нарешті, чи має суспільство для вирішення всіх цих складних завдань необхідні ресурси – адекватної якості та в необхідній кількості (людські, організаційні, матеріальні, фінансові та ін.)?

І тільки в тому випадку, якщо і на всі ці питання отримані настільки ж переконливі і аргументовані відповіді, що і на початку економічної експертизи виправданості інституційних змін, можна розраховувати на позитивні наслідки від їхнього впровадження. Якщо ж цього нема, то результати будуть іншими, й з високою ймовірністю можна прогнозувати лише два можливі сценарії:

– в кращому випадку інституційні зміни призведуть лише до зростання неефективно витрачених у суспільстві ресурсів (час і гроші на розробку документа, що не може і не буде реалізований на практиці);

– в гіршому – призведуть до зростання колізій у нормативно-правовій базі розвитку суспільства, й, таким чином, посилять некерованість соціальних процесів, що відбуваються у ньому.

Формулювання цілей. Сформульовані нами попередні зауваження, що стосуються характеристики стану податкової системи України та перспектив її реформування, дозволяють стверджувати про важливість і актуальність подальшої розробки проблем теоретичного обґрунтування інституційних основ розвитку податкової системи суспільства. Це визначило вибір об'єкта (податкова система суспільства) і предмета дослідження (транзакційні витрати податкової системи), а також зумовило структуру даної публікації. При цьому ми будемо спиратися на досягнуті нами результати аналізу транзакційних витрат бізнесу в контексті дослідження регуляторної політики держави [12; 13; 14] і спочатку дамо загальну характеристику транзакційних витрат, їх змісту і специфіки, а потім визначимо ту роль, яку вони відіграють у податковій системі суспільства.

Виклад основного матеріалу. Транзакційні витрати (далі – ТВ) являють собою найважливішу базову категорію нової інституційної економіки (НІЕ) з перших кроків становлення цього напрямку, починаючи з класичної статті «Природа фірми» Рональда Коуза (1937) [15]. Основна ідея, обґрунтована Р. Коузом у «Природі фірми», полягала в тому, що вчинення ринкових обмінів (транзакцій) аж ніяк не є безвитратним, як це постулюється в неокласиці, а пов'язане з більшими чи меншими (але завжди ненульовими) витратами.

І хоча формально ТВ розглядаються як витрати, що пов'язані з проведенням ринкових транзакцій, використання поняття ТВ було вже давно поширено і на неринкові обміни і взаємодії, до яких належить, наприклад, і взаємодія бізнесу з податковими органами.

З точки зору економічної теорії податки являють собою плату за специфічну форму суспільних благ, а саме відтворення в суспільстві необхідних умов щодо можливостей ведення бізнесу і забезпечення (перспектив) його ефективного розвитку. Таким чином, сплачуючи податки, підприємці отримують доступ до інституційного середовища, в якому зручніше і безпечніше займатися бізнесом.

ТВ, пов'язані із податковими відносинами, включають низку різних витрат. Наприклад, до них належать інформаційні витрати, пов'язані з ознайомленням з податковим законодавством, правилами, що регулюють відносини між підприємцями і державою. Інформаційні витрати можуть суттєво зростати, якщо правила гри є складними, неоднозначними, припускають різне тлумачення, часто змінюються. ТВ бізнесу, пов'язані зі сплатою податків, включають також витрати податкового обліку, ведення документації та інші процедурні витрати, витрати, пов'язані із податковими перевітками, відстоюванням своїх прав у суді, якщо ці права порушуються державою. Чим простішими, прозорішими і стабільнішими є правила гри, чим вище ступінь стандартизації угод, тим, за інших рівних умов, є нижчими ТВ.

Таким чином, загальні ТВ бізнесу складаються з двох груп:

- перша: ТВ взаємодії з бізнес-партнерами;
- друга: ТВ взаємодії з державою, яка має забезпечувати захист прав власності.

При цьому готовність бізнесу нести ТВ першої групи (чи займатися бізнесом взагалі) або другої групи (чи працювати в легальному полі і сплачувати податки) буде визначатися тим, наскільки ефективно держава може забезпечити зниження ТВ першої групи. Якщо втрати бізнесу у тіншовій економіці, тобто поза межами правового поля, є пов'язаними із неможливістю ефективно захистити свої права власності, тоді перевищуватимуть ті ТВ, які бізнес несе у взаємодії з державою. І тому бізнес надасть перевагу формальній економіці (звісно, що за тих умов, коли діяльність у формальній економіці з урахуванням ТВ не є збитковою).

Максимум кривої Лаффера, яка демонструє залежність між бюджетними надходженнями і податковою ставкою, деякою мірою може визначати «ринкову ціну» трансакційних благ, що надається державою. За умов, коли ставка оподаткування перевищує певний рівень, бізнес починає ставитися до трансакційного блага як до такого, що не варте тієї ціни, якої за нього вимагає держава.

Зниження податкових надходжень пов'язане з тим, що частина підприємців закриває свій бізнес, а інша з них переходить «у тінь».

У свою чергу, деякі з тих підприємців, що закривають свій бізнес, роблять це через те, що взагалі не можуть працювати «у тіні» завдяки виробничо-тех-

нологічним особливостям своєї господарчої діяльності (наприклад, ЗМІ), а інші – через свої суб'єктивні уявлення про те, що ТВ ведення їхнього бізнесу поза межами правового поля стануть для них занадто високими. Адже ці витрати включатимуть не лише власне ТВ взаємодії з бізнес-партнерами за відсутності офіційного захисту прав власності з боку держави, а до того ж ще й ті можливі витрати, що пов'язані зі штрафними санкціями з боку держави, якщо нею буде виявлено тіньову діяльність.

Та ж частина підприємців, що не виходить з бізнесу, але переходить «у тінь», робить так тому, що за своїми суб'єктивними оцінками вважає ТВ поза межами легального бізнесу більш низькими у порівнянні з ТВ ведення легітимного бізнесу. До речі, ця оцінка буде залежати від того, наскільки є ефективною діяльність держави із виявлення тіньової діяльності і в неухильному дотриманні норм права щодо покарання правопорушників.

Ефективність контролю діяльності підприємств з боку податкових органів з метою поліпшення податкової дисципліни об'єктивно обмежується існуванням проблеми «принципал-агент», оскільки від імені держави контроль здійснюють чиновники-агенти, чий інтереси суттєво відрізняються від інтересів принципала – держави. Завдяки існуванню даної проблеми результат діяльності контролюючих органів знижується на величину, що дорівнює витратам агентських відносин. У свою чергу, витрати агентських відносин включатимуть в себе витрати на моніторинг і контроль за діяльністю агентів з боку держави. А, крім того, до цих витрат слід також додати розмір різниці між розрахунковим (гіпотетичним) результатом, який держава мала б отримати у тому випадку, якщо б її агенти цілком діяли тільки в її інтересах як принципала, і фактичним – реальним результатом діяльності агентів. Наприклад: сума недоотриманих державою податкових надходжень від підприємства внаслідок того, що між власником підприємства і агентами держави склалися корупційні стосунки; і як результат – виведення частини доходів підприємства з-під оподаткування.

Існування проблеми принципала-агента у сфері податкових відносин за умов невігідних «цін» на трансакційні блага має двоїстий ефект.

З одного боку, коли держава висуває такі вимоги, що унеможливають прийнятне функціонування і розвиток бізнесу, здатність домовитись з агентом на таких умовах, що є вигіднішими, ніж ті, що пропонує держава, надає бізнесу можливість продовжувати своє функціонування, принаймні в короткостроковій перспективі.

З другого боку, такі «домовленості» маскують сигнали щодо неприйнятності тих правил гри, що держава встановила для бізнесу, тобто, по суті, приховують ту інформацію, що мусить бути доведена до держави як необхідна основа

зміни цих правил. І таким чином, виникає і відтворюється інституційна пастка, в якій можна залишатися доволі довго, зберігаючи неефективний тип господарчої поведінки і блокуючи можливості подальшого позитивного розвитку.

Трансакції з агентами на відміну від трансакцій з державою мають ідіосинкратичний, тобто персоніфікований характер, й умови укладення угод з агентами залежать від здатності сторін торгуватися і домовлятися. На практиці це часто призводить до створення постійних неформальних стосунків між конкретними бізнесами і конкретними представниками контролюючих органів.

Існує ще один важливий чинник, що впливає на ТВ оподаткування бізнесу, – це неформальні інститути суспільства, зокрема, відношення членів суспільства взагалі і представників бізнесу зокрема до сплати податків, усвідомлення у суспільстві необхідності сплати податків. Якщо домінуючі неформальні норми суспільства засуджують ухилення від сплати податків, це чинить позитивний вплив на податкову дисципліну.

Якщо ж на рівні громадської думки суспільство не сприймає несплату податків як злочин, а, навпаки, знаходить виправдовування такій поведінці, це обумовлює необхідність додаткових заходів щодо посилення контролю за сплатою податків з боку держави, істотного підвищення ефективності роботи контролюючих органів, дієвості перевірок та інших напрямів і форм контролю.

Висновки. Результати міжнародних порівняльних досліджень податкових систем світу свідчать про низьку ефективність існуючої в Україні податкової системи, що значною мірою визначає загальний стан міжнародної конкурентоспроможності держави.

Реформування податкової системи має базуватися на глибокому аналізі соціально-економічних явищ, що виникають у сфері оподаткування, з використанням різних підходів і напрямів економічної теорії. Одним із перспективних підходів до аналізу податкової системи суспільства є застосування основних понять і положень теорії трансакційних витрат.

З одного боку, податкова система являє собою підсистему – один з елементів системи більш високого порядку – формальних економічних інститутів суспільства. З другого боку, сама податкова система бере участь у формуванні та функціонуванні всієї системи економічних інститутів суспільства через те, що визначає для економічних акторів через податки ту чи іншу величину і структуру їхніх трансакційних витрат.

Підвищення ефективності податкової системи можливе за умов оптимізації податкового навантаження, створення практичних механізмів контролю у сфері оподаткування (у тому числі за діяльністю самих податкових органів), а також через зміни у відношенні бізнесу до сплати податків на рівні неформальних інститутів суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Designing a Tax System for Micro and Small Business: Guide for Practitioners / Ed. by Jacqueline Coolidge, and Sebastian James; IFC (International Finance Corporation); The World Bank Group. Washington D. C., 2007. VIII. 141.
2. The Elgar Companion to Transaction Cost Economics. Ed. by Peter G. Klein, and Michael E. Sykuta. Cheltenham, UK: Edward Elgar 2010. 328 p.
3. Engelschalk M., Loeprick J. The Taxation of Micro and Small Businesses in Transition Economies: Country Experience of the Introduction of Special Tax Regimes. *Journal of Tax Administration. Exeter*, 2016. Vol. 2. № 1. P. 145–197.
4. Garcia-Murillo M., Jorge Andres Velez-Ospina, Patricia Vargas-Leon. The Techno-Institutional Leap and the Formation of New Firms. *Journal of Information Policy*. 2013. № 3. P. 501–536.
5. Sherazi S. K., Iqbal M. Z., Asif M. Obstacles to Small and Medium Enterprises in Pakistan. Principal Component Analysis Approach. *Middle-East Journal of Scientific Research*. 2013. № 13 (10). P. 1325–1334.
6. Aziz D. Tax Policy and Enterprise Development in South Asia. Institutes Network International (GINI). 2012. Jan. 11. URL: [http://giniweb.net/gini_idrc_site1/downloads/001-Integrated %20Research %20Proposal-IDRC.pdf](http://giniweb.net/gini_idrc_site1/downloads/001-Integrated%20Research%20Proposal-IDRC.pdf).
7. Paying Taxes 2017. PwC, World Bank Group. 145. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc-paying-taxes-2017.pdf>.
8. The Global Competitiveness Report 2017–2018. Ed. by Klaus Schwab. Geneva, Switzerland. World Economic Forum. 393.
9. Яресько Н. Налогообложение пенсий – европейский стандарт, и мы к этому приближаемся. Правительственный портал. Единый веб-портал органов исполнительной власти Украины. 2015. 14 янв. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247869295.
10. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування пенсій: Закон України від 02.06.2016 № 1411-VIII. Верховна Рада України: офіц. сайт. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1411-19/>.
11. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge: Cambridge University Press. 1990. 159 p.
12. Timoshenkov I. V., Nashchekina O. N. Hard to Bear, Hard to Measure : The Costs of Small Business Legalization in Ukraine. *Institutions and Economic and Political Behavior*. 8th Annual Conference of International Society for New Institutional Economics: Papers. Tucson, Arizona, USA, September 30 – October 3 2004. The International Society for New Institutional Economics. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/21080/3/2004_Nashchekina_Hard_to_Bear.pdf.
13. Timoshenkov I. V., Nashchekina O. N. How Good Are We at Estimating Barriers to Business? A Close Look at the Ukrainian Business Environment. *Institutions: Economic, Political and Social Behavior*. 10th Annual Conference of the International Society for New Institutional Economics. Papers. Boulder, Colorado, USA, September 21–24 2006. Washington University in St. Louis. Center for New Institutional Social Sciences. URL: http://s3.amazonaws.com/zanran_storage/cniss.wustl.edu/ContentPages/45606038.pdf.

14. Timoshenkov I. V., Nashchekina O. N. Transaction Governance and Contractual Relations in a Transition Economy: The Case of Ukraine. Institutions and Economic Performance. 6th Annual Conference of the International Society for New Institutional Economics. Papers. Cambridge, Massachusetts, USA, September 27–29 2002. The International Society for New Institutional Economics. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/21062/3/2002_Nashchekina_Transaction_governance.pdf.
15. Coase R. H. The Nature of the Firm. *Economica*, New Series. 1937. Nov. Vol. 4. No. 16. P. 386–405.

REFERENCES

1. Designing a Tax System for Micro and Small Business: Guide for Practitioners (2007). / Ed. by Jacqueline Coolidge, and Sebastian James; IFC (International Finance Corporation); The World Bank Group. Washington D. C. VIII. 141.
2. The Elgar Companion to Transaction Cost Economics. (2010). Ed. by Peter G. Klein, and Michael E. Sykuta. Cheltenham, UK: Edward Elgar. 328.
3. Engelschalk, M., Loeprick, J. (2016). The Taxation of Micro and Small Businesses in Transition Economies: Country Experience of the Introduction of Special Tax Regimes. *Journal of Tax Administration*, Vol. 2, № 1, 145–197.
4. Garcia-Murillo M., Jorge Andres Velez-Ospina, Patricia Vargas-Leon (2013). The Techno-Institutional Leap and the Formation of New Firms. *Journal of Information Policy*, No. 3, 501– 536.
5. Sherazi, S. K., Iqbal, M. Z., Asif, M. (2013). Obstacles to Small and Medium Enterprises in Pakistan. Principal Component Analysis Approach. *Middle-East Journal of Scientific Research*, No. 13 (10), 1325–1334.
6. Aziz, D. (2012). Tax Policy and Enterprise Development in South Asia. Institutes Network International (GINI). Jan. 11. Retrieved from http://giniweb.net/gini_idrc_site1/downloads/001-Integrated%20Research%20Proposal-IDRC.pdf.
7. Paying Taxes 2017. PwC, World Bank Group. 145. Retrieved from <https://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/pdf/pwc-paying-taxes-2017.pdf>.
8. The Global Competitiveness Report 2017-2018. Ed. by Klaus Schwab. Geneva, Switzerland. World Economic Forum. 393.
9. Yaresko, N. (2015). Taxation of pensions is a European standard, and we are moving towards it. The government portal. The web-portal of the Ukrainian government. Retrieved from http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=247869295 [in Russian].
10. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy shchodo zvilnennia vid opodatkuvannia pensii: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 r. 1411-VIII. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1411-19/> [in Ukrainian].
11. North, D. C. (1990). Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge : Cambridge University Press. 159.
12. Timoshenkov, I. V., Nashchekina, O. N. (2004). Hard to Bear, Hard to Measure : The Costs of Small Business Legalization in Ukraine. *Institutions and Economic and Political Behavior*. 8th Annual Conference of International Society for New Institu-

- tional Economics : Papers. Tucson, Arizona, USA, September 30 – October 3. The International Society for New Institutional Economics. Retrieved from http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/21080/3/2004_Nashchekina_Hard_to_Bear.pdf.
13. Timoshenkov, I. V., Nashchekina, O. N. (2006). How Good Are We at Estimating Barriers to Business? A Close Look at the Ukrainian Business Environment. Institutions: Economic, Political and Social Behavior. 10th Annual Conference of the International Society for New Institutional Economics. Papers. Boulder, Colorado, USA, September 21–24. Washington University in St. Louis. Center for New Institutional Social Sciences. Retrieved from http://s3.amazonaws.com/zanran_storage/cniss.wustl.edu/ContentPages/45606038.pdf.
  14. Timoshenkov, I. V., Nashchekina, O. N. (2002). Transaction Governance and Contractual Relations in a Transition Economy: The Case of Ukraine. Institutions and Economic Performance. 6th Annual Conference of the International Society for New Institutional Economics. Papers. Cambridge, Massachusetts, USA, September 27–29. The International Society for New Institutional Economics. Retrieved from http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/21062/3/2002_Nashchekina_Transaction_governance.pdf.
  15. Coase, R. H. (1937). The Nature of the Firm. *Economica, New Series. Vol. 4, 16, 386–405.*

Стаття надійшла до редакції 22.09.2017 р.

Стаття пройшла рецензування 11.10.2017 р.

Стаття рекомендована до опублікування 10.11.2017 р.

И. В. ТИМОШЕНКОВ

доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры международного бизнеса и экономической теории Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, Харьков, Украина

О. Н. НАЩЕКИНА

кандидат физико-математических наук, доцент, доцент кафедры менеджмента и налогообложения Национального технического университета «Харьковский политехнический институт», Харьков, Украина

ТРАНСАКЦИОННЫЕ ИЗДЕРЖКИ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СТРАНЫ

В статье определено содержание налоговой системы общества в контексте теории транзакционных издержек (Transaction Cost Economics). Охарактеризовано современное состояние налоговой системы Украины и проведен анализ ее отдельных проблем с использованием теории транзакционных издержек и теории агентских

отношений. Определены перспективные направления и задачи повышения эффективности налоговой системы Украины.

Ключевые слова: налоги, налоговая система, транзакционные издержки, экономические институты, новая институциональная экономика, конкурентоспособность страны.

I. V. TIMOSHENKOV

Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Professor of the International Business and Economic Theory Department, V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine

O. M. NASHCHEKINA

PhD in Physics and Mathematics, Associate Professor, Associate Professor of the Management and Taxation Department, National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute», Kharkiv, Ukraine

TRANSACTION COSTS OF TAXATION AS A COMPONENT OF THE INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF A COUNTRY

Problem setting. The international competitiveness of a country is determined to a large extent by how conducive its institutional environment to business development is. An important part of the overall institutional environment is the tax system, whose impact on business activities and socio-economic development of the society can hardly be overestimated.

Recent research and publications analysis. The results of comparative international studies conducted by PwC and the World Bank (Paying Taxes 2017), and by the World Economic Forum (The Global Competitiveness Report 2017–2018) provide convincing evidence that the current tax system in Ukraine is characterized by low efficiency and requires substantial improvements.

This, in turn, calls for significant changes in the methodological approaches used by the government to planning and carrying out institutional reforms.

Paper objective. We argue that reforms of the Ukrainian tax system must be based on a thorough economic analysis using the methodology of New Institutional Economics, and, in particular, insights from one of its main branches – Transaction Cost Economics.

Paper main body. This determined the choice of the research object (the tax system of a society) and the subject matter of the research (transaction costs associated with the functioning of the tax system).

We assume that the total costs a tax system imposes on business include not only the amount of tax paid but also some other costs, in particular the costs of searching for information on tax legislation, costs of tax accounting, costs of reporting and so on.

Thus, we contend that the overall transaction costs incurred by business can be divided into two groups: transaction costs arising from the interactions with business partners,

and transaction costs generated in the process of interactions with the government (state), which provides institutional support to business.

We analyze the effect of the principal-agent problem on the efficiency of the tax system functioning. Tax officials, controlling the fulfillment of tax obligations by taxpayers, act as agents of the government (principal). The economic interests of the agents only partially coincide with those of the principal, and as a result, the agents may pursue their own interests at the expense of the principal. It happens when tax officials and taxpayers develop corruption schemes in which the tax burden for the taxpayer is reduced in exchange for a bribe paid to the tax official.

Conclusions of the research. We conclude that for improving the efficiency and effectiveness of the tax system of a society, changes in tax legislation alone are insufficient. Changes made to formal institutions must be accompanied by changing the public attitude towards tax evasion, specifically by fostering intolerance of tax evasion as socially unacceptable behavior.

Short Abstract for the article

Abstract. In the paper, the essence of the tax system of a society is defined within the framework of transaction cost theory. The current state of the Ukrainian tax system is described and selected problems in the field of business taxation in Ukraine are analyzed in terms of transaction cost economics and agency theory. The tasks and prospective directions for improving the efficiency of the Ukrainian tax system are identified.

Key words: taxes, tax system, transaction costs, economic institutions, new institutional economics, country competitiveness.